

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ	7ς
<i>Νικολίτσα Γεωργοπούλου</i>	
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
<i>Ζήνων ο Κιτιεύς</i>	13
<i>Κλεάνθης</i>	23
A. ΘΕΟΣ	
<i>Λόγος - Πυρ: Η ύπαρξη του Θεού</i>	29
<i>Πρόνοια - Ειμαρμένη: Οι ενέργειες του Θεού</i>	53
B. ΚΟΣΜΟΣ	
<i>Φύση: «Φύσις» και Λόγος</i>	67
<i>Δημιουργία, Εκπύρωση: Λόγος και Κόσμος</i>	84
Γ. ΑΝΘΡΩΠΟΣ	
<i>Οικείωση και Λογική: Λόγος, Ήθος</i>	99
<i>Ομολογουμένως τη Φύσει Ζην: Αρετή, Ευδαιμονία</i>	113
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	133
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	139

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Λόγω της αναστάτωσης που επέφεραν στη ζωή του ελληνικού λαού η επικράτηση των Μακεδόνων και οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ήταν φυσικό να επηρεαστεί και η μόρφωση του λαού, καθώς νέα ρεύματα επικοινωνίας και εξελληνισμένοι Ανατολίτες αναλάμβαναν ως δάσκαλοι. Επειδή όμως η ηθική ζωή και η πίστη στους παλαιούς θεούς δεν έδιναν πλέον στήριγμα στους ανθρώπους, αναδείχθηκαν ως κύρια ζητήματα τα πρακτικά προβλήματα. Η επιστημονική μελέτη του κόσμου ήταν κάτι που παραμερίστηκε, γιατί πλέον επικράτησε η αντίληψη ότι η κυριότερη αξία της φιλοσοφίας ήταν να εξασφαλίσει στο άτομο άσυλο στις δοκιμασίες της ζωής. Αυτό ήταν που οδήγησε τον Ζήνωνα, τον ιδρυτή της Στωικής Σχολής, σε φιλοσοφικές αναζητήσεις. Η ανάγκη του να βρει ένα σταθερό στήριγμα στην ηθική του ζωή τον οδήγησε πρώτα στον Κράτη τον Κυνικό και αργότερα στην ίδρυση της Στοάς. Είναι γνωστό ότι η αντίληψη των Στωικών Φιλοσόφων για τα ηθικά καθήκοντα βρίσκεται αρκετά κοντά σε αυτή των Κυνικών.

Ο Ζήνων θεωρούσε την επιστημονική γνώση απαραίτητη για την ηθική πράξη, γι' αυτόν τον λόγο «δανείστηκε» πολλά στοιχεία της κοσμοθεωρίας του από τη θεωρία του Ηράκλειτου περί δημιουργίας και λειτουργίας του κόσμου. Ο Ηράκλειτος, όπως και ο Ξενοφάνης, ξεκινά από την πα-

ρατήρηση του κόσμου, βλέποντάς τον ως ένα ενιαίο όλο, το οποίο ούτε γεννήθηκε ούτε πρόκειται ποτέ να χαθεί. Η ουσία του κόσμου βρίσκεται στη θεότητα, τον λόγο, ο οποίος, τόσο για τον Ζήνωνα και τον Κλεάνθη όσο και για τον Ηράκλειτο, είναι συνδεδεμένος με ένα ορισμένο υλικό υποκείμενο: τη φωτιά. Η φωτιά, ή ο φορέας του λόγου κατά τον Ηράκλειτο, υιοθετήθηκε και από τον Ζήνωνα ως βάση της στωικής φυσικής. Ο κόσμος για τον Ηράκλειτο, και έπειτα για τους Στωικούς, είναι ένα ον που βρίσκεται σε αδιάκοπη αλλαγή. Η ουσία όλων των όντων είναι η φωτιά, από την οποία γεννιούνται τα όντα και στην οποία όλα επιστρέφουν.

Ολόκληρο το σύμπαν, λοιπόν, είναι για τους Στωικούς ένα έμψυχο ον, όχι όμως, όπως στον Πλάτωνα, για την κοσμική εικόνα των δύο ουσιών, της ψυχικής και της σωματικής. Για τον Ζήνωνα και τον μαθητή και συνεχιστή του, Κλεάνθη, η τελειότατη δύναμη είναι η θεότητα, που, όπως η ψυχή, παρότι βρίσκεται μέσα στο σώμα του ανθρώπου, το κυριαρχικό της μέρος (ηγεμονικό) είναι χωρισμένο και βρίσκεται έξω από αυτό. Τα πάντα αποτελούν κομμάτι της θεϊκής ύπαρξης, η οποία από την πλευρά της ενυπάρχει στα πάντα.

Έτσι, γίνεται ξεκάθαρο ότι, αντίθετα με τον διϋσμό της πλατωνικής οντολογίας και τη μεταφυσική του Αριστοτέλη, όπου ο ιδεαλισμός μετριάζεται και γίνεται πιο φυσιοκρατικός (νατουραλιστικός), οι πρώτοι Στωικοί –και πριν από όλους ο Ζήνων– ήταν περισσότερο μονιστές, καθώς δίδασκαν ότι υπάρχει ενότητα της πρώτης ουσίας και της κοσμικής τάξης που πηγάζει από αυτήν. Και επειδή ο Ζήνων φαίνεται ότι προτιμούσε τη φυσική του Ηράκλειτου περισσότερο από κάθε άλλη, ανέτρεξε σε αυτόν και για τη θεμελίωση της ηθικής του. Η ιδέα ότι κάθε μερικό στον

κόσμο προέρχεται από μία πρώτη ουσία ενέπνευσε τον Ζήνωνα να θέσει ως βασική επιδίωξη του ανθρώπου το «ομολογουμένως τη φύσει ζην», μια συμφωνία δηλαδή με τον νόμο αυτόν που ορίζει την κίνηση του κόσμου, που δεν είναι άλλος από τον φυσικό. Και αυτό γιατί, ως μέρος ενός ενιαίου όλου που έχει ως πρώτη ουσία τη θεϊκή, η συμφωνία με τον κόσμο-φύση είναι συμφωνία με την αληθινή μας ύπαρξη και καταγωγή. Επομένως, η στωική έννοια του να ζει κάποιος «ομολογουμένως τη φύσει» είναι στη σύλληψή της ηρακλείτεια.

Όπως στον Στωικισμό, έτσι και στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη η έννοια της τάξης συνδυάζεται με τον σκοπό, αλλά οι Στωικοί ήταν οι μόνοι που υποστήριζαν ότι η τάξη του κόσμου είναι τάξη αιτίας και αποτελέσματος. Εκείνο που συγκροτεί τον κόσμο είναι η ζωντανή του δύναμη και υπάρχει μια αιτιατή σύνδεση που καθορίζει όλα τα πράγματα.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι ο Ζήνων και ο Χρύσιππος είναι οι Στωικοί που άρχισαν με τη λογική, πέρασαν στη φυσική, για να τελειώσουν με την ηθική. Πάνω ακριβώς στις τρεις αυτές έννοιες ερείδονται η θεολογία, η κοσμολογία και η αρετολογία τους.

Προσχέδιο του παρόντος συγγράμματος εκπονήθηκε ως διπλωματική εργασία στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τομέα «Θρησκειολογίας, Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας» του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας. Ευχαριστώ θερμά όλους τους καθηγητές του Τομέα για την ευγενική τους συμπαράσταση και επιστημονική φροντίδα. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τους καθηγητές της τριμελούς επιτροπής μου, την καθηγήτρια κυρία Νικολίτσα Γεωργοπούλου, τον καθηγητή κύριο Απόστολο Νικολαΐδη και τον καθηγητή επίσκοπο Αβύδου κύριο Κύριλλο Κατερέλο.